

සිතුවිලි හඳුනාගැනීම හා අන්‍ය සමාන වෛතසික

එකුප්පාද නිරෝධා ව - එකාලමඛන වස්ථුකා
වෛතොයුතතා ද්විපඤ්ඤාස - ධම්මා වෛතසිකා මතා

සිත සමග ම උපදින්නේ - සිත සමග ම නැතිවන්නේ
සිත ගත් අරමුණ ගන්නේ - සිත සිටි තැන ම යි ඉන්නේ

සිතක් හොඳ සිතක් ද නරක සිතක් ද ආදී වශයෙන් සිතක සවරූපය තීරණය වන්නේ ඊට අඩංගු වන වෛතසික අනුව ය. කසායක ජලය සිත වැනි ය. එහි අඩංගු බෙහෙත් ද්‍රව්‍ය සාරය වෛතසික වැනිය. ජලයෙන් ද්‍රව්‍ය සාර වෙන්කළ නොහැකි වාක් මෙන් වෛතසිකයන්ගෙන් සිතක් වෙන් කළ නොහැක. කසායන් වාතයට ද, පිතට ද, සෙමට ද යනාදී වශයෙන් තීරණය වන්නේ එහි අඩංගු බෙහෙත් ද්‍රව්‍ය අනුව ය. එසේ ම සිත ද කුසල සිතක් ද අකුසල සිතක් ද යනුවෙන් තීරණය වන්නේ එහි අඩංගු වෛතසික අනුව ය. කුසලසිත් අකුසල සිත් කියා සිත් නොමැත. අකුසල වෛතසික සමග යෙදෙන සිත අකුසල සිතක් වෙයි. කුසල වෛතසික සමග යෙදෙන සිත කුසල සිතක් වෙයි.

උදාහරණයක් ලෙස ප්‍රීතිය නැමති වෛතසිකය සිතක පහල වූ අවස්ථාවේ ද්වේෂය නැමති වෛතසිකයට එහි ඉඩක් නැත. ඔබට තරහ ඇති වූ විට සිතහ නොඑන්නේත් සිතහවන විට තරහ නොඑන්නේත් මේ හේතුවෙනි. මේ දෙක සිදුවන්නේ එකිනෙකට විරුද්ධ වෛතසික දෙකක ක්‍රියාකාරීත්වය මත ය.

වෛතසික ලක්ෂණ සතරකි.

1. සිත සමග ම උපදියි
2. සිත සමග ම නැතිව යයි
3. සිත ගත් අරමුණ ම ගනී
4. සිත ඒ අවස්ථාවේ ඇසුරු කරන වක්ඛු, සෝනාදී ප්‍රසාද වස්තුව ම ඇසුරු කොට පවතී

- (එකුප්පාද)
(එක නිරෝධ)
(එකාලමඛන)
(එකවස්ථුක)

යනුවෙනි.

වෛතසික ප්‍රභේද

පහස් දෙකක් වූ වෛතසික ධර්ම රාශි වශයෙන් කොටස් තුනකට බෙදේ.

1. අන්‍යසමාන රාශිය - (13)	සබ්බචිත්තසාධාරණ වෛතසික	7 යි
	පක්ඛණ්ණක වෛතසික	6 යි
2. අකුසල රාශිය - (14)	අකුසල වෛතසික	14 යි
3. සෝභන රාශිය - (25)	සොභන සාධාරණ වෛතසික	19 යි
	අසාධාරණ සෝභන වෛතසික 6 යි එනම්,
(චිරති වෛතසික 3 යි, අප්පමඤ්ඤා වෛතසික 2 යි
පඤ්ඤා වෛතසික 1 යි)	

1. අන්‍යසමාන රාශිය - (13)
අන්‍යසමාන වෛතසික රාශිය කොටස් දෙකකට බෙදේ. එනම්,

1. සබ්බචිත්තසාධාරණ වෛතසික	7 යි.
2. පක්ඛණ්ණක වෛතසික	6 යි.

යනුවෙනි.

මෙම සිත්වලින් සබ්බචිත්තසාධාරණ වෛතසික සියලු ම සිත්වල යෙදේ. ප්‍රකීර්ණක වෛතසික එසේ සැම සිතක ම නොයෙදුනත් අවස්ථානුකූලව ගැලපෙන පරිදි යෙදේ. අකුසල සිතක් ඇතිවන විට අකුසල වෛතසික ලෙසත් කුසල සිතක් ඇතිවන විට කුසල වෛතසික ලෙසත්, පැවතීම මෙහි ස්වභාවය යි. මෙසේ මෙම වෛතසික 13 තමන් හා යෙදෙන සිතටත් සෙසු වෛතසිකවලටත් අනුරූපව සිටින බැවින් නොහොත් සමානව සිටින බැවින් අන්‍යසමාන වෛතසික යනුවෙන් හැඳින් වේ.

1. සබ්බචිත්ත සාධාරණ වෛතසික 7

එස්ස, වේදනා, සඤ්ඤා, චේතනා, ඒකග්ගතා, ජීවිතීන්ද්‍රිය, මනසිකාර යනුවෙන් සබ්බචිත්තසාධාරණ වෛතසික සතකි. අසු නවයක් වූ සියලු සිත්වල මෙම වෛතසික සියල්ල යෙදේ. කුසල අකුසල භේදයක් නොමැතිව සියලු සිත්වල එකසේ යෙදෙන නිසා මෙම වෛතසික සත මේ නමින් හඳුන්වයි.

(කථං? එසෙසා වේදනා සඤ්ඤා චේතනා ඒකග්ගතා ජීවිතීන්ද්‍රියං මනසිකාරොවෙති සතතිමෙ වෙතසිකා සබ්බචිත්තසාධාරණා නාම)

1.1. එස්ස

චූසතිනි එසෙසා - අයං හි අරූපධමෙමා සමානො, ආරමමණෙ චූසනාකාරෙනෙව පවත්නති.

ස්පර්ශ වීම, හැපීම, ගැටීම එස්ස ලෙස හැඳින් වේ. රූපයක් දැකීමට නම් කාරණා තුනක් සම්පූර්ණ විය යුතු ය. එනම් ඇසත් රූපයත් වක්ඛු විඤ්ඤාණයත් එක්වීම ය. (වක්ඛුං ව පටිච්ච රූපෙ ව උපපජ්ජති වක්ඛු විඤ්ඤාණං තිණණං සංගති එසෙසා) ඇසත් රූපයත් වක්ඛු විඤ්ඤාණයත් නිසා ස්පර්ශය ඇති වේ. කණට ශබ්දය ද නාසයට සුවඳ ද දිවට රසය ද කයට ස්පර්ශය ද මනසට සිතිවිලි ද මේ ආකාරයට ම ස්පර්ශය වේ. මේ අතරින් තදින් සිදුවන්නේ කායික ස්පර්ශයයි. එතැන්සිට ඇස, කණ, නාසය, දිව, මනස යන පිලිවෙලට ස්පර්ශය සියුම්ව යයි.

1.2. වේදනා

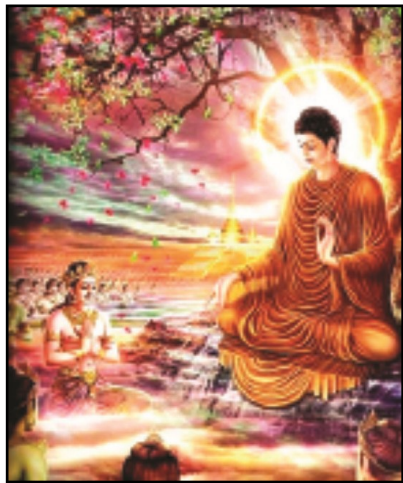
වේදයති ආරමමණ රසං අනුභවතිනි වේදනා

වේදනා යනු විඳීම යි. ඉඳුරන්ට අරමුණු දනෙන ස්වභාවයයි. අරමුණේ ස්වභාවය අනුව වේදනාව වෙනස් වේ. අරමුණ හොඳ වේ නම් සුඛ වේදනාවක් ඇති වේ. අරමුණ නරක එකක් නම් දුක්ඛ වේදනාවක් ඇති වේ. අමුතු හොඳක් හෝ නරකක් නැති මධ්‍යස්ථ වූ එකක් නම් උපෙක්ඛා වේදනාවක් උපදී. ඒ අනුව වේදනාව තුන් ආකාර වේ.

1.3. සඤ්ඤා

නිලාදී හෙදං ආරමමණං සඤ්ඤානානි, සඤ්ඤං කත්වා ජානාතීනි සඤ්ඤා.

ඉඳුරන්ට මුණගැසෙන අරමුණක් නිල්, රතු ආදී වර්ණ වශයෙන් හෝ ගඳ, සුවඳ වශයෙන් හෝ රස වශයෙන් හෝ හොඳ නරක වශයෙන් වෙන්කොට හඳුනාගන්නේ සඤ්ඤා මගිනි. පෙර දුටු කෙනෙකු නැවත දුටුවිට අප හඳුනාගන්නේ මෙම සඤ්ඤා වෛතසිකය නිස යි. ඒ අනුව මතකය යනු ද සඤ්ඤාවයි.

1.4. චේතනා

වෙනෙති, අත්තනා සම්පයුත්ත ධමෙම ආරමමණෙ අභිසන්ඤනි සංඛතාහි සංකරණෙ වා ව්‍යාපාරං ආපජ්ජතිනි චේතනා

තමනුත් සිතමින් තමන් හා යෙදුන විත්ත වෛතසික ධර්මයනුත් කාර්යයෙහි යොදවන්නේ චේතනාව යි. එම නිසා මෙය සෙන්පතියෙකු ලෙස ද හැඳින්වේ. අප යෑම් ඊම් ආදී යම් ක්‍රියාවක් කිරීමට හෝ යම් දෙයක් කටාකිරීමට මෙහෙයවන්නේ ද චේතනාව යි.

එනිසා ම “වෙනනාහං හික්ඛවෙ කමමං වදාමී - වෙනයිත්වා කමමං කරොති කායෙන වාචාය මනසා වා.” යනුවෙන් ද දක්වා ඇත. මේ අනුව කර්මය යනු වේතනාවෙන් හිතාමතා කළ ක්‍රියා දෙයයි.

1.5. එකගතා

නානාරමමණ විකෙඛපාභාවෙන එකං ආරමමණං අගගං ඉමසසාති එකගගං, තසස භාවො එකගතා.

සිත නොයෙක් අරමුණුවලට යා නොදී එක් අරමුණක තබා ගැනීමට උපකාර වන්නේ එකගතාව යි. විසිර යන දූවිල්ලකට ජලය ඉසීමෙන් එය වළක්වා ගන්නා ක්‍රමය මෙන් සිත එහි මෙහි විසිර යන්නට නොදී වළක්වන්නේ මෙම වෛතසිකය යි. භාවනාවේ දී මෙම වෛතසිකය ඉතා වැදගත් කාර්යයක් ඉටුකරයි. සිතේ සමාධිය ඇතිකර ගැනීම භාවනාවෙන් සිදුවෙයි. මෙයින් කුසල අකුසල සෑම අවස්ථාවක ම එකඟ බව ඇතිකරයි.

1.6. ජීවිතිඤ්ඤා

ජීවනති තෙන සමපයුතන ධමමෙති ජීවිතං. තදෙව සහජාතානුපාලනෙ ආධිපච්ච යොගෙන ජීවිතිඤ්ඤා.

සිතෙහි පවත්නා ධර්ම අභාවයට යන්නට නොදී සුළු මොහොතක් හෝ ජීවත් කරවන්නේ ජීවිතිඤ්ඤා වෛතසිකය යි. එනම් වෛතසික ධර්ම එක් වී සිතක් සේ පැවතීමෙන් යන්නේ ජීවිතිඤ්ඤා නිසා ය. නෙලුම් ආදිය ජලයෙන් රැකෙන්නාක් මෙන්, ජීවිතිඤ්ඤා දෙකකි. නාම හා රූප ජීවිතිඤ්ඤා යනුවෙනි. මෙහි විස්තර වන්නේ නාම ජීවිතිඤ්ඤා යි. රූප ජීවිතිඤ්ඤා රූප පරමාර්ථ ධර්ම විස්තරයෙහි දැක් වේ. මෙම වෛතසිකය ද සියලු තැන්හි යෙදෙන බැවින් සබ්බචින්තසාධාරණ වන්නේ ය.

1.7. මනසිකාර

මනසමිං මනසිකාරො සො වෙනසො ආරමමණෙ සමනනාහාර ලකඛණො.

සිහිකිරීම මනසිකාරය නමින් හැඳින් වේ. සිත වෙනතකට යන්නට නොදී නැවත නැවත අරමුණ වෙත යොදවන්නේ මෙම මනසිකාරය යි. අශ්වයන් ඉදිරියට මෙහෙයවන අශ්වාරෝහකයෙකු මෙන් විත්ත වෛතසිකයන් ද මෙහෙයවන්නේ මනසිකාරය යි.

2. පකිණ්ණක වෛතසික සය

විතකෙකා විචාරො අධිමොකෙඛා විරියං පීති ඡන්දො වානි ඡ ඉමෙ වෙනසිකා පකිණ්ණකා නාම. එවමෙන තෙරසවෙනසිකා අඤ්ඤාසමානාති වෙදිතඛඛා.

කුසල සිත් හා අකුසල සිත්වල මිශ්‍රව යෙදෙන බැවින් මෙම වෛතසික පකිණ්ණක නමින් හැඳින් වේ. එසේ විසිරී පවතින වෛතසික හයකි.

1. චිතක්ක
2. චිචාර
3. අධිමොක්ඛ
4. චිරිය
5. පීති
6. ඡන්ද

යනු ඒ සය යි.

● චිතක්ක

ආරම්භණං චිතකෙකති සමපයුතන ධමම අහිනිරොපෙතීති චිතකෙතා

අරමුණකට සිතේ අවධානය යොමු කරවමින් සෙසු වෛතසිකයන් ද සිත ද අරමුණට නැංවීම චිතක්ක නම්. දොරටු පාලකයෙක් රජමාලිගාවට පැමිණි ගැමියෙකු රජුවෙත කැඳවාගෙන යන්නා සේ චිතර්ක වෛතසික ක්‍රියා කරයි. මෙහි දී චිතර්කය දොරටුපාලයකයා ය. ගැමියා නම් සිතයි. අරමුණ නම් රජමැදුර යි. චිතර්ක වෛතසිකය දෙපස් විඤ්ඤාණ හැර සෙසු සිවුසාලිස් (44) කාමාවචර සිත්වලත්, ප්‍රථමධ්‍යාන සිත් 11 කුළත් යෙදේ.

● චිචාර

ආරම්භණෙ චිතතං චිචාරෙතීති චිචාරො

චිතර්ක වෛතසිකයෙන් අරමුණට නැංවූ චිත්ත වෛතසික එම අරමුණෙහි හැසිරවීම සිදුකරන්නේ චිචාරය යි. ගණ්ඨාවකට ගසන පළමු පහර චිතක්කය නම් ඊට පසුව නැගෙන අනුරාව චිචාරය යි. පක්ෂියකු අහසට නැගීම සඳහා වැයමින් පියාපත් සැලීම චිතක්කය නම් අහසට නැගුණු පක්ෂියා සන්සුන් වී පියාපත් සමච සලමින් ගමන් කිරීම චිචාරය යි. මෙම චිචාර වෛතසිකය චිතක්ක වෛතසිකය යෙදුණ සිත් 55 හා ද්විතීය ධ්‍යාන සිත් එකොළොසේත් (11) යෙදේ.

● අධිමොක්ඛ

අධිමුචචනං අධිමොකෙතා ආරම්භණෙ නිචලභාවෙන ඉඤ්ඤො විය දධ්ඨබ්බො

අධිමොක්ඛ යනු ඉඤ්ඤයක් හෙවත් නගර මැද ශක්තිමත් ව සිටවූ කණුවක් මෙන් ස්ථිරව නිශ්චිතව පවත්නා ස්වභාවය යි. සැක හැර අරමුණෙහි බැස ගැනීම මෙහි ලක්ෂණයකි. අරමුණ පිළිබඳ සිතේ හැඳිනීම නිවැරදි බව තීරණය කරන්නේ අධිමොක්ඛයෙනි. මෙම වෛතසිකය දෙපස් විඤ්ඤාණ සිත් හා විචිකිචිඡා සිත හැර සෙසු සිත් හත්තැ අටෙහි ම (78) යෙදේ.

4. විරිය

විධිනා ඊරසිතබ්බං පචතෙනතබ්බනනි වා විරියං

ඒ ඒ සිත් හා වෛතසික නිසි පරිදි ක්‍රියාත්මක වීමට උනන්දු කරවන්නේ විරිය වෛතසිකය යි. සිතේ හැකිඑණු ගතිය, අලස ගතිය දුරුකොට රුකුල් දෙන්නේ විරිය යි. මෙම වෛතසිකය දෙපස් විඤ්ඤාණ, සම්පට්ච්ඡන යුගලය, සන්තීරණ ත්‍රිකය යන සිත් හැර සෙසු සිත් සැත්තෑ තුනෙහි (73) යෙදේ.

5. පීති

පීණයනි, කාය විතං තප්පෙනි වඛෙසනි වා පීති

සිත හා සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන් (වෛතසික) පිණවීම, සතුටු කිරීම, ප්‍රබෝධමත් කරවීම පීතිය යි. ලස්සන මල්වත්තක් දුටු විට සතුටක් ඇතිවන්නා සේ ය. මෙම පීති වෛතසිකය නිසා සිනහව, අත්පුඩි ගැසීම් වැනි දේ සිදු වේ. මෙම දෝමනස්ස වෛතසිකය සහගත අකුසල් සිත් දෙක, උපෙක්ඛා සහගත සිත් පනස් පහ, කාය විඤ්ඤාණ සිත් දෙක, චතුර්ථ ධ්‍යාන සිත් එකොළොස, යන සිත් හැත්තෑව (70) හැර සෙසු සිත් පනස් එකෙහි (51) යෙදේ.

6. ඡන්ද

ඡන්දොති කතතුකම්‍යතායෙනං අධිවචනං තසමා කතතුකම්‍යතා ලකඛණො ඡන්දො

ඒ ඒ දේවල් කිරීමේ කැමැත්ත, ඕනෑකම ඡන්ද නම් වේ. මෙය ලෝභය නොවේ. ඡන්දය යනු ඇලීමෙන් තොර වුවකි. ඕනෑකමකි. ලෝභ සහගත සිත්වල ඇතිවන ඡන්දය ලෝභයට අනුකූලව ද ලෝභයට විරුද්ධ සිත්වල දී ඊට අනුකූලව යෙදීම මෙහි ස්වභාවය යි. මෙම වෛතසිකය මෝහ මූලික සිත් දෙක, අහේතුක සිත් අටළොස (18) යන සිත් 20 හැර සෙසු සිත් එකුත් සැත්තෑවේ (69) යෙදේ.

ඉහතින් දැක් වූ සබ්බචිත්තසාධාරණ වෛතසික සෑම සිතක ම යෙදේ. එහෙත් ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සෑම සිතක ම නොයෙදුණත් කුශලාකුශල, ලෝකික ලෝකෝත්තරාදී සෑම කොටසක ම සිත්වල සුදුසු පරිදි විසිරී යෙදී ඇත. එනිසා ප්‍රකීර්ණක නමින් හැඳින් වේ. මෙම වෛතසික අකුශල රාශිය, ශෝභන රාශිය යන රාශි දෙකට ම අයත් වෛතසිකයන් හා ඒ ඒ රාශියට අනුකූලව යෙදෙන බැවින් අන්‍යසමාන නමින් හැඳින්වේ.

අභ්‍යාස

01. සබ්බචිත්තසාධාරණ වෛතසික කීය ද? ඒ මොනවා ද?
02. ප්‍රකීර්ණක වෛතසිකවල ස්වභාවය විස්තර කරන්න.